

УДК 159.9.072

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2022-1-7>**Яремко Роман Ярославович,**

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри практичної психології та педагогіки,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
вулиця Клепарівська, 35, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>

Вавринів Олена Степанівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теоретичної психології,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5166-6887>
ResearcherID: AAQ-6442-2020

Стельмах Оксана В'ячеславівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
вулиця Клепарівська, 35, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4097-6388>

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТИ ЯК ЧИННИКА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ФАХІВЦІВ ІЗ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

***Анотація.** У статті розглядається готовність до самоосвіти як чинник професійної самореалізації фахівців із пожежної безпеки. У роботі теоретично обґрунтовано та емпірично визначено взаємозв'язок готовності до самоосвіти як чинника професійної самореалізації майбутніх рятувальників. Підібрано й проведено низку методик, спрямованих на дослідження мотиваційного профілю особистості, готовності до самоосвіти, визначення типу та рівня професійної самореалізації мотиваційного профілю особистості. Проаналізовано й описано результати емпіричного дослідження. Для встановлення взаємозв'язку досліджуваних параметрів було здійснено кореляційний аналіз за допомогою програми математичної статистики SPSS v. 20.*

Виявлено, що у фахівців із пожежної безпеки високий рівень готовності до самоосвіти має позитивні зв'язки з такими показниками, як успішна професійна самореалізація, прогнозовано успішна професійна самореалізація, романтична професійна самореалізація, асертивні дії, пошук соціальної підтримки, встановлення соціального контакту, потреба у високій заробітній платні, необхідність ставити складні цілі й досягати їх. Середній рівень готовності до самоосвіти позитивно корелює з прогнозовано успішною професійною самореалізацією, формальним виконанням діяльності, встановленням соціального контакту, уникненням, потребою у визнанні з боку інших людей, потребою в затребуваності. Низький рівень готовності до самоосвіти має позитивні зв'язки з такими показниками, як імпульсивні дії, маніпулятивні дії, потреба в керуванні іншими, дратівливість.

***Ключові слова:** мотивація, професійна самореалізація, самоосвіта, фахівці з пожежної безпеки.*

Yaremko Roman, Vavryniv Olena, Stelmakh Oksana. RESEARCH OF READINESS FOR SELF-EDUCATION AS A FACTOR OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF FIRE SAFETY SPECIALISTS

***Abstract.** The article considers readiness for self-education as a factor of professional self-realization of fire safety specialists. The article theoretically substantiates and empirically determines the interrelationship of readiness for self-education as a factor of professional self-realization of future rescuers. A number of methods aimed at researching the individual's motivational profile, readiness for self-education, determining the type and*

level of professional self-realization of the individual's motivational profile were selected and conducted. The results of the empirical research are analyzed and described. To establish the relationship between the studied parameters, we performed a correlation analysis using the mathematical statistics program SPSS v. 20.

It was found that among fire safety specialists, a high level of readiness for self-education has positive connections with such indicators as successful professional self-realization, predicted successful professional self-realization, romantic professional self-realization, assertive actions, search for social support, establishment of social contact, need for a high salary paid, the need to set difficult goals and achieve them. The average level of readiness for self-education is positively correlated with predicted successful professional self-realization, formal performance of activities, establishment of social contact, avoidance, need for recognition by other people, need to be in demand. A low level of readiness for self-education has positive connections with such indicators as impulsive actions, manipulative actions, the need to control others, irritability.

Key words: motivation, professional self-realization, self-education, fire safety specialists.

Вступ. На сьогодні з розвитком технологій та зміною умов праці в сучасному світі професійна самореалізація стає щоразу важливішою. Конкуренція на ринку праці зростає, а робота залишається більш змінною та нестабільною. Тому для того, щоб успішно розвиватися у своїй професії та забезпечувати стабільний дохід, необхідно бути готовим до постійного навчання й саморозвитку. Забезпечення своєї професійної самореалізації є важливим чинником для задоволення особистих потреб і почуття власної гідності. Коли людина займається тим, що їй подобається й у чому вона професійно успішна, вона відчуває задоволення від своєї роботи та усвідомлює, що робить важливу справу. Готовність до самоосвіти є важливим чинником розвитку суспільства загалом. Коли люди готові до постійного навчання та саморозвитку, вони здатні робити свій внесок у розвиток як своєї професії, так і суспільства загалом.

У сучасній системі освіти є певні проблеми, оскільки в закладах вищої освіти людині дають велику кількість професійних теоретичних знань, проте їх не завжди досить для успішного розвитку професійного складника. Зараз людині важливо не просто підготувати себе до певної професії, а ще й розвинути здатність визначати для себе професійні цілі та самостійно прагнути до перетворень, що відповідає свідомо поставленим цілям самовдосконалення.

Таким чином, готовність до самоосвіти є важливою для професійної самореалізації, забезпечення стабільності та успіху на ринку праці, задоволення особистих потреб, а також для розвитку суспільства загалом.

Готовність до самоосвіти – досить складне й глибоке питання. Проте тільки на певній

стадії готовності фахівець зможе в подальшому розвивати себе, займаючись самоосвітою. Самоосвіта розглядається не лише як підготовка фахівця до певної сфери, галузі праці та конкретної роботи, а й як умова підйому його загальної культури.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі проблемами готовності до самоосвіти цікавилися багато дослідників [2; 3; 5; 6; 7]. Зокрема, Т. Медведовська займалася дослідженням самоосвіти студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі підготовки майбутніх фахівців на сучасному етапі [4]; І. Мартинюк вивчала сутність готовності особистості до самоосвітньої діяльності; О. Бурлука розглядала самоосвіту особистості як соціокультурне явище, а також вивчала аспекти формування готовності до самоосвіти особистості в умовах сучасного освітнього середовища [1]; І. Грабовець дослідила самоосвіту як інтегруючу детермінанту самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності; С. Максименко визначив структуру та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта.

Проте нині проблема готовності до самоосвіти саме як чинника професійної самореалізації фахівців із пожежної безпеки не досить вивчена, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Ми розглядаємо готовність до самоосвіти як здатність особистості навчатися та здобувати нову інформацію самостійно, без постійної допомоги й навчання ззовні. Вона включає в себе зацікавленість новою інформацією, мотивацію для навчання, відкритість до нових ідей та здатність аналізувати й застосовувати їх у житті. Це важлива властивість для постійного професій-

ного розвитку й здобуття нових навичок у сучасному світі, де необхідність постійного оновлення та здобуття нових знань є великою.

Матеріали та методи. З метою проведення дослідження відповідно до поставлених цілей нами були досліджені 73 фахівці з пожежної безпеки. Усі учасники дослідження працюють в аварійно-рятувальних підрозділах та частинах м. Львова. У процесі формування вибірки було враховано такі дві важливі її особливості, як обсяг і склад. Щодо формування вибірки ми керувалися напрацюваннями багатьох науковців у галузі експериментальної психології. До вибірки дослідження увійшли фахівці, які працюють у сфері пожежної безпеки від 7 до 10 років. 3 роки – це оптимальний розрив у досвіді роботи, оскільки після такого строку можемо побачити певні зміни й розбіжності в показниках і результатах дослідження.

Відповідно до дослідницьких завдань було підібрано психодіагностичний інструментарій дослідження, зокрема для визначення готовності до самоосвіти, професійної мотивації, рівня професійної самореалізації, особливостей стрес-долаючої поведінки та особистісних якостей особистості досліджуваного.

Для реалізації мети та визначення необхідних параметрів нами було застосовано такі психодіагностичні методики: «Готовність

до самоосвіти» В. Павлова, «Тип та рівень професійної самореалізації» К. Гаврилова, «Вивчення мотиваційного профілю особистості» Ш. Річі й П. Мартіна, «FPI (Freiburg Personality Inventory)», «SACS» С. Хобфола (в адаптації Н. Водоп'янової та О. Старченкової). Для встановлення взаємозв'язку досліджуваних параметрів нами було здійснено кореляційний аналіз за допомогою програми математичної статистики SPSS v. 20.

Результати. Проведення зазначених методик дало змогу оцінити готовність до самоосвіти, професійну мотивацію, рівень професійної самореалізації, особливості стрес-долаючої поведінки та особистісні якості особистості досліджуваного.

Так, на основі проведення тесту «Готовність до самоосвіти» В. Павлова нами було отримано результати за такими показниками, як високий рівень готовності до самоосвіти, середній рівень готовності до самоосвіти, низький рівень готовності до самоосвіти. На рисунку 1 представлено результати цієї методики. Як бачимо, високий рівень готовності до самоосвіти виявлено в 35,2% досліджуваних фахівців пожежної безпеки, середній рівень готовності до самоосвіти – у 28,2% респондентів, низький рівень готовності до самоосвіти характерний для 36,6% досліджуваних.

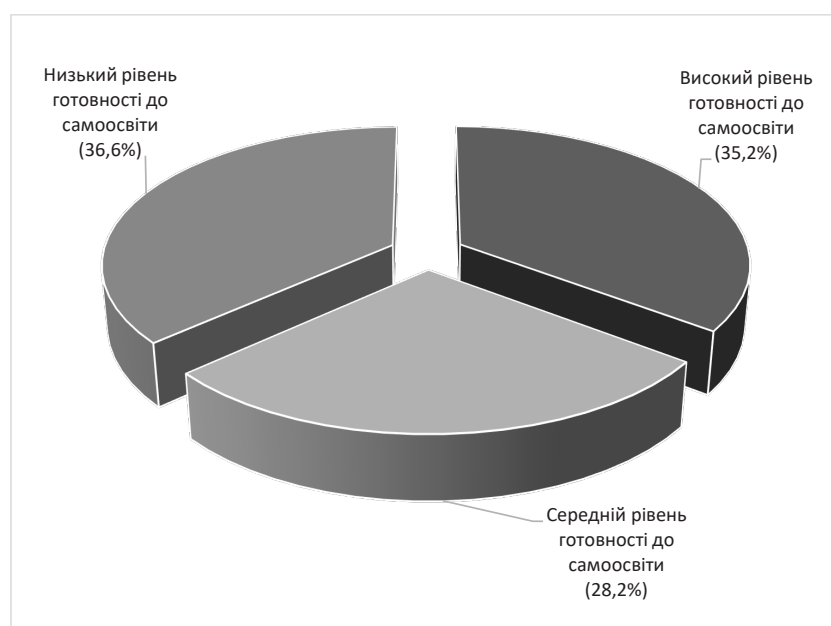

Рис. 1. Результати дослідження готовності до самоосвіти

Відповідно до теми й завдань дослідження нами було розглянуто параметри самореалізації. У таблиці 1 бачимо, що успішна професійна самореалізація притаманна 37,3% досліджуваних, прогнозовано успішна професійна самореалізація – 25,3% респондентів, неправдива професійна самореалізація – 31,2% досліджуваних, прогнозовано неправдива професійна самореалізація – 25,2% респондентів, романтична професійна самореалізація – 30,4% досліджуваних, нерелектуозна професійна самореалізація – 20,2 респондентів, формальне виконання діяльності характерне для 30,2% досліджуваних рятувальників.

фахівцям із пожежної безпеки притаманна активна стратегія стрес-долаючої поведінки, саме асертивні дії презентують найбільший відсоток – 44,9. Розглянемо лише результати високих показників, оскільки детальні результати подано в таблиці 2. Отже, пошук соціальної підтримки виявлено в 34,9% респондентів, встановлення соціального контакту – у 32,1% досліджуваних, обережні дії – у 22,3% респондентів, уникнення – у 21,2% рятувальників, імпульсивні дії – у 33,8% респондентів, маніпулятивні дії – у 28,3% досліджуваних, асоціальні дії – у 18,3% рятувальників, агресивні дії – у 32,1% респондентів.

Таблиця 1
Результати дослідження професійної самореалізації

Параметри	% від загальної вибірки
Успішна професійна самореалізація	37,3
Прогнозовано успішна професійна самореалізація	25,3
Неправдива професійна самореалізація	31,2
Прогнозовано неправдива професійна самореалізація	25,2
Романтична професійна самореалізація	30,4
Нерелектуозна професійна самореалізація	20,2
Формальне виконання діяльності	30,2

У таблиці 2 представлено результати дослідження моделей стрес-долаючої поведінки. Як бачимо, найбільше досліджуваним

Результати дослідження професійної мотивації можемо побачити в таблиці 3. З її даних зрозуміло, що найбільш розвиненими мотивами професійної діяльності у фахівців із пожежної безпеки є потреба у високій заробітній платні (53,5%), потреба в хороших умовах праці (51,2%), потреба в чіткому структуруванні роботи (47,6%), потреба ставити складні цілі й досягати їх (52,1%), потреба в удосконаленні, зростанні та розвитку (50,2%). Менш виражені (проте не менш важливі) такі потреби, як потреба в соціальних контактах (43,8%), потреба формувати стабільні взаємини (41,2%), потреба у визнанні з боку інших людей (37,6%), потреба керувати іншими (34,2%), потреба в різноманітності відчуттів (42,1%), потреба бути креативним (31,1%), потреба в затребуваності (47,%).

Таблиця 2
Результати дослідження стрес-долаючої поведінки

Стратегії	Моделі поведінки	Рівні вираженості, %		
		Високий	Середній	Низький
Активна	Асертивні дії	44,9	29,8	25,3
Просоціальна	Пошук соціальної підтримки	34,9	29,3	35,8
	Встановлення соціального контакту	32,1	33,5	34,4
Пасивна	Обережні дії	22,3	29,1	48,6
	Уникнення	21,2	25,3	53,5
Пряма	Імпульсивні дії	33,8	38,4	27,8
Непряма	Маніпулятивні дії	28,3	33,6	38,1
Асоціальна	Асоціальні дії	18,3	20,1	61,6
	Агресивні дії	32,1	35,6	32,3

Таблиця 3
Результати дослідження професійної мотивації

Параметри	% від загальної вибірки
Потреба у високій заробітній платні	53,5
Потреба в хороших умовах праці	51,2
Потреба в чіткому структуруванні роботи	47,6
Потреба в соціальних контактах	43,8
Потреба формувати стабільні взаємини	41,2
Потреба у визнанні з боку інших людей	37,6
Потреба ставити складні цілі й досягати їх	52,1
Потреба керувати іншими	34,2
Потреба в різноманітності відчуттів	42,1
Потреба бути креативним	31,1
Потреба в удосконаленні, зростанні та розвитку	50,2
Потреба в затребуваності	47,3

У таблиці 4 представлено результати дослідження особистісних якостей фахівців із пожежної безпеки. Результати розподілилися так: невротичність притаманна 9,9% досліджуваних, спонтанна агресивність – 17% респондентів, депресивність – 10,9% опитуваних, дратівливість – 24,5% досліджуваних, комунікабельність – 58,9% респондентів, врівноваженість – 68,7% рятувальників, реактивна агресивність – 16,3% досліджуваних, сором'язливість – 11,3% опитаних, відкритість – 73,6% респондентів, екстраверсія – 64,2% досліджуваних, інтроверсія – 35,8% опитаних, емоційна лабільність – 17% рятувальників, фемінність – 21,6% респондентів, маскуліність – 78,4% досліджуваних.

Виявлення зв'язку між двома й більше наборами даних є одним із найважливіших завдань психологічного дослідження. Для виявлення взаємозв'язку даних дослідження у психології найчастіше застосовують кореляційний аналіз. Його використовують для виявлення статистичного зв'язку між досліджуваними змінними та на основі визначених інтеркореляцій здійснюється психологічний прогноз.

Тому нами було прийнято рішення здійснити кореляційний аналіз емпіричних даних, отриманих унаслідок проведеного дослідження. На основі кореляційного аналізу було визначено характер внутрішніх зв'язків про-

фесійної самореалізації майбутніх фахівців із пожежної безпеки. У процесі аналізу результатів нами враховувалися зв'язки на 5-відсотковому та 0,1-відсотковому рівнях значущості.

Таблиця 4
Результати дослідження особистісних особливостей

Параметри	% від загальної вибірки
Невротичність	9,9
Спонтанна агресивність	17,0
Депресивність	10,9
Дратівливість	24,5
Комунікабельність	58,9
Врівноваженість	68,7
Реактивна агресивність	16,3
Сором'язливість	11,3
Відкритість	73,6
Екстраверсія	64,2
Інтроверсія	35,8
Емоційна лабільність	17,0
Фемінність	21,6
Маскуліність	78,4

Високий рівень готовності до самоосвіти має позитивні зв'язки з такими показниками, як успішна професійна самореалізація ($r=0,547$, $p \leq 0,05$), прогнозовано успішна професійна самореалізація ($r=0,575$, $p \leq 0,05$), романтична професійна самореалізація ($r=0,539$, $p \leq 0,05$), асертивні дії ($r=0,625$, $p \leq 0,01$), пошук соціальної підтримки ($r=0,672$, $p \leq 0,01$), встановлення соціального контакту ($r=0,635$, $p \leq 0,01$), потреба у високій заробітній платні ($r=0,641$, $p \leq 0,01$), потреба ставити складні цілі й досягати їх ($r=0,687$, $p \leq 0,01$).

Фахівці з пожежної безпеки з високим рівнем готовності до самоосвіти усвідомлюють важливість власної професії, схильні служити й допомагати людям; це сприятиме підвищенню професійного рівня та професійній самореалізації загалом. Вони прагнуть до широкого кола міжособистісних стосунків, тому легко встановлюють соціальні контакти з оточуючими. Спостерігається наявність хорошої професійної підготовки, що сприятиме позитивній професійній самореалізації в майбутньому. Вони отримують задоволення від додаткової освіти та прагнуть не лише до успішної професійної

самореалізації, а й до особистісного розвитку, оскільки мають потребу в удосконаленні, зростанні та розвитку.

Середній рівень готовності до самоосвіти позитивно корелює з прогнозовано успішною професійною самореалізацією ($r=0,663$, $p\leq 0,01$), формальним виконанням діяльності ($r=0,724$, $p\leq 0,01$), встановленням соціального контакту ($r=0,621$, $p\leq 0,01$), уникненням ($r=0,545$, $p\leq 0,05$), потребою у визнанні з боку інших людей ($r=0,664$, $p\leq 0,01$), потребою в затребуваності ($r=0,649$, $p\leq 0,01$).

Фахівці з пожежної безпеки із середнім рівнем готовності до самоосвіти прагнуть до влади та впливу. Уникнення чи нездатність прийняття рішення в екстремальній ситуації може коштувати життя потерпілих або колег. Тому вони потребують чіткого структурування роботи, чітких вказівок і регламентування. Такі фахівці з пожежної безпеки сором'язливі, потребують схвалення оточення. У професійній діяльності їм потрібна тісна співпраця з колегами, оскільки їм важливо відчувати приналежність до певної групи. Вони мають виражену потребу в соціальному схваленні, підтримці та великій кількості соціальних контактів.

Низький рівень готовності до самоосвіти має позитивні зв'язки з такими показниками, як імпульсивні дії ($r=0,674$, $p\leq 0,01$), маніпулятивні дії ($r=0,552$, $p\leq 0,01$), потреба керу-

вати іншими ($r=0,725$, $p\leq 0,01$), дратівливість ($r=0,554$, $p\leq 0,01$).

Фахівці з низьким рівнем готовності до самоосвіти готові використовувати власні можливості для демонстрації влади та здійснення впливу на інших людей через свій статус, шляхом погроз чи маніпуляцій. Тому для них важливо тримати владу у своїх руках. Вони досить амбітні у власних планах, мають високу потребу в досягненні своїх цілей і реалізації планів, прагнуть керувати іншими, не маючи належної професійної підготовки та навичок організації роботи колективу.

Висновки. Проведення підібраних методик дало змогу оцінити готовність до самоосвіти, професійну мотивацію, рівень професійної самореалізації, особливості стрес-долаючої поведінки та особистісні якості особистості досліджуваного. На основі здійсненого аналізу можемо сказати, що досліджувані фахівці з пожежної безпеки здебільшого прагнуть до самоосвіти й саморозвитку, удосконалення професійних навичок, використовують адекватну та просоціальну стрес-долаючу поведінку, прагнуть підвищення заробітної платні, структурованості в роботі та поваги серед оточення. Зв'язки, отримані внаслідок проведення кореляційного аналізу, дають можливість стверджувати, що прагнення до самоосвіти може бути чинником професійної самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Бурлука О. Формування готовності до самоосвіти особистості в умовах сучасного освітнього процесу. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія «Філософія»*. 2015. № 45. Т. 2. С. 151–157.
2. Коваль М., Коваль І. Основні принципи професійної підготовки майбутніх рятувальників. *Військова освіта*. 2021. № 2(44). С. 100–107.
3. Ковальчук З. Модель реалізації психологічного супроводу позашкільної освіти. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2018. Вип. 1. С. 43–52.
4. Медведовська Т. Самоосвіта студентів вищих технічних навчальних закладів в процесі підготовки майбутніх фахівців на сучасному етапі. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2013. № 4. С. 160–165.
5. Vavryniy O. Empirical study of the professional empathy of future rescuers. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2020. № 4. P. 57–71. DOI: 10.32999/2663-970X/2020-4-4.
6. Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions / O. Zaverukha, I. Popovych, Y. Karpenko, O. Kozmenko, O. Stelmakh, O. Borysenko, I. Hulias, Z. Kovalchuk. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2022. Vol. 14. Iss. 1. P. 139–157. DOI: 10.18662/trem/14.1/511.

7. Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists / R. Yaremko, O. Vavryniv, A. Tsiupryk, L. Perelygina, I. Koval. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. № 53. P. 288–297. DOI: 10.34069/AI/2022.53.05.28.

References:

1. Burluka, O. (2015). Formuvannya hotovnosti do samoosvity osobystosti v umovakh suchasnoho osvithnoho protsesu [Formation of readiness for self-education of the individual in the conditions of the modern educational process]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Seriiia "Filosofia"* – *Bulletin of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Series "Philosophy"*, no. 45, vol. 2, pp. 151–157 [in Ukrainian].

2. Koval, M., & Koval, I. (2021). Osnovni pryntsypy profesiinoi pidhotovky maibutnikh riatuvalnykiv [Basic principles of professional training of future rescuers]. *Viiskova osvita – Military education*, no. 2(44), pp. 100–107 [in Ukrainian].

3. Kovalchuk, Z. (2018). Model realizatsii psykholohichnoho suprovodu pozashkilnoi osvity [Model of implementation of psychological support of extracurricular education]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia psykholohichna – Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Psychological series*, iss. 1, pp. 43–52 [in Ukrainian].

4. Medvedovska, T. (2013). Samoosvita studentiv vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv v protsesi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv na suchasnomu etapi [Self-education of students of higher technical educational institutions in the process of training future specialists at the current stage]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu – Economic Bulletin of the National Mining University*, no. 4, pp. 160–165 [in Ukrainian].

5. Vavryniv, O. (2020). Empirical study of the professional empathy of future rescuers. *Insight: the psychological dimensions of society*, no. 4, pp. 57–71. DOI: 10.32999/2663-970X/2020-4-4 [in English].

6. Zaverukha, O., Popovych, I., Karpenko, Y., Kozmenko, O., Stelmakh, O., Borysenko, O., Hulas, I., & Kovalchuk, Z. (2022). Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională – The Romanian Journal for Multidimensional Education*, vol. 14, iss. 1, pp. 139–157. DOI: 10.18662/rrem/14.1/511 [in English].

7. Yaremko, R., Vavryniv, O., Tsiupryk, A., Perelygina, L., & Koval, I. (2022). Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists. *Amazonia Investiga – Amazon Research*, vol. 11, no. 53, pp. 288–297. DOI: 10.34069/AI/2022.53.05.28 [in English].